

Hingene het kasteel en het dorp

Honderd jaar herinneringen

Departement Cultuur

PROVINCIE
ANTWERPEN

Omslag voor- en achteraan:
de stoet voor het huwelijk van Robert d'Ursel en Sabine de Franqueville in 1898

UITGEGEVEN DOOR DE BESTENDIGE DEPUTATIE VAN DE PROVINCIERAAD
VAN ANTWERPEN

Voorzitter:
Camille Paulus, gouverneur

Leden:
Ludo Helsen, Jos Geuens, Frank Geudens, Martine De Graef, Marc Wellens, Corry
Masson

Provinciegriffier:
Danny Toelen

© Provinciebestuur Antwerpen
D/2004/0180/25
ISBN 9066250542

I *n dienst van de hertog*

**Leven en werken
in en rond het kasteel d'Ursel
te Hingene van 1870 tot 1970**

Linda Van Langendonck

VOORWOORD

Deze brochure is, na die over *De Oriënt in Hingene*, de tweede in een reeks publicaties die het provinciebestuur van Antwerpen plant over het kasteel en het domein d'Ursel in Hingene.

Kasteel en domein zijn sinds 1994 eigendom van ons bestuur en we zijn er trots op dat de gerestaureerde delen van het kasteel eind 2003 in gebruik konden worden genomen als nieuwe provinciale culturele instelling. Het Kasteel d'Ursel zal, naarmate de binnenrestauratie verder vordert, helemaal worden ingevuld als erfgoedcentrum. Dit betekent dat ons erfgoed hier op een dynamische manier, met allerlei culturele activiteiten zal worden ontsloten. We gaan daarbij uit van enerzijds de materiële aanknopingspunten: het kasteel als uniek voorbeeld van een 18de eeuwse adellijke zomerresidentie; en anderzijds van de immateriële aanknopingspunten: de geschiedenis van de familie d'Ursel en haar verwevenheid met het dorp en de streek.

Toen de familie d'Ursel in 1973 haar kasteel en domein verkocht, kwam er opeens een einde aan de eeuwenlange band van deze familie met de mensen van Hingene. Die band was echter wederzijds. En toen het kasteel voor lange tijd een onzekere toekomst tegemoet ging en steeds meer verviel, werd dat door velen betreurd.

Gelukkig komt er nu, dertig jaar later, een eind aan die toestand en herwint het kasteel stilaan opnieuw zijn vroegere luister.

We mogen daarbij ervaren dat de inwoners van Hingene en omgeving een sterke band hebben bewaard met *hun* kasteel en dat zij de herinneringen aan *den Duc* en aan het vervlogen adellijke verleden koesteren. Wij realiseerden ons echter dat het vijf voor twaalf was om dit *collectieve geheugen*, dit immateriële erfgoed, op te tekenen en te bewaren.

De Erfgoeddag van 2004 met zijn thema *'t Zit in de familie* bezorgde ons de aanleiding om hier werk van te maken en de resultaten ervan te presenteren in een kleine tentoonstelling en in deze brochure. Dit is meteen een voorproef voor de grote publicatie over de hele geschiedenis van het kasteel en domein d'Ursel in Hingene die wij plannen tegen de voltooiing van de restauratiewerken.

De nog levende verhalen over het kasteelleven vormden dus het uitgangspunt voor deze brochure. Daartoe zochten wij de laatste bedienden en hun nabestaanden op. Omdat hun verhalen en foto's een beeld ophangen van het leven op het kasteel in de periode van ongeveer 1870 tot 1970, concentreerden wij ons vooral op deze periode. Om dit beeld te vervolledigen onderzochten wij verder allerlei geschreven onuitgegeven en uitgegeven bronnen; archivalia, zoals bevolkingsregisters en de 19de- en 20ste-eeuwse rekeningen van de familie d'Ursel; en iconografische documenten, zoals kadasterplannen, prentkaarten en foto's.

Verder bleken de gepubliceerde memoires van Hedwige d'Ursel, de oudste zuster van

de laatste hertog die het kasteel bewoonde, een onschatbare bron van informatie. Zij geeft hierin immers zeer gedetailleerde informatie over haar jeugd in Hingene en over het kasteelleven van na 1900 tot aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog.

Al dit materiaal maakte het ons mogelijk het beeld op te roepen van twee werelden: die van de adellijke meesters enerzijds en die van hun bedienden anderzijds.

Daarbij blijkt ook dat deze verhalen het particuliere en het lokale belang overstijgen, omdat zij zo exemplarisch zijn voor een definitief afgesloten periode van ons verleden. Zij tonen ons de sociale verhoudingen tussen de adel en haar personeel; zij maken de impact van het kasteel op een dorp duidelijk.

Het is soms ontroerend om te zien hoe bedienden hun lot verbonden aan dat van hun meesters en hen overal volgden. En zo komt het dat in een Klein-Brabants dorp aan de Schelde een Engelse gouvernante haar laatste rustplaats vond, dat er een uit Henegouwen afkomstige maître d'hôtel trouwde met een Beierse femme de chambre en dat een Waalse femme de chambre precies daar haar grote liefde vond. Maar zo komt het ook dat een Vlaamse plattelandsjongen aan het hof van de laatste Russische tsaar in Sint-Petersburg een kostbaar geschenk kreeg.

Wij hopen dat met deze brochure voor u, net zoals voor ons, het materiële verleden tot leven komt en dat *de stenen gaan spreken*. Onze dank gaat dan ook uit naar allen die dit hebben mogelijk gemaakt.

Ludo Helsen
Gedeputeerde voor Cultuur

EEN EEUWENOUDE FAMILIEBEZIT

De leden van de familie d'Ursel behoorden tot de hoogste adel van het Ancien Régime. Ze vergaarden in de 16de eeuw fortuin door buitenlandse handel en bekleedden in de 17de en 18de eeuw prestigieuze politieke en militaire functies. De families van Arenberg en de Ligne maakten deel uit van hun intieme vriendenkring en hun *hôtels* op de Kleine Zavel en in de buurt van de Sint-Michielskathedraal in Brussel waren op een boogscheut van het hôtel d'Ursel op de hoek van de Houtmarkt en de Loxumstraat verwijderd.

Het buitengoed te Hingene was vanaf het begin van de 17de eeuw eigendom van de familie d'Ursel. Conrard Schetz (°1553-†1632) kocht in 1608 van de familie Van de Werve een omwaterde *huysinghe van plaisantie* met een vrijstaande toren, die hij uitbreidde tot een prestigieus kasteel met twee torens en vier vleugels rondom een binnenplaats.

Het gecementeerde kasteel begroeid met blauweregen tijdens de eerste decennia van de 20ste eeuw

Een ongehuwde tante van Conrard Schetz, Barbara van Ursel, verkoos haar neef in 1617 als enige erfgenaam, op voorwaarde dat hij haar naam en haar wapenschild aanvaardde. Conrard Schetz werd Conrard Schetz d'Ursel en het wapenschild met de drie merlen (de heraldische benaming voor vogeltjes zonder poten en bek) werd het officiële wapenschild van de familie¹.

Het gemeubelde salon van het kasteel voor de verkoop in 1973

Conrard-Albert d'Ursel (°1665-†1738), een achterkleinzoon van Conrard Schetz, kreeg in 1717 de titel van hertog toebedeeld. Sindsdien prijkte de hertogelijke kroon boven de toegangsdeur van het kasteel.

Steeds ging het kasteel te Hingene over van vader op zoon. Voor verbouwingen deed men tijdens de 18de eeuw beroep op buitenlandse toparchitecten. Conrard-Albert d'Ursel liet in 1713-1714 naar ontwerp van de Franse hofarchitect Jean Beaucire belangrijke aanpassingswerken uitvoeren. De binnenplaats werd overdekt en aan de voorzijde afgesloten door een gebogen façade in classicerende barokstijl.

Giovanni Nicolano Servandoni, een Italiaans architect die te Parijs werkte, leidde in 1761-1763 in opdracht van Charles d'Ursel (°1717-†1775), de oudste zoon van Conrard-Albert, een tweede verbouwingcampagne aan exterieur en interieur. Hij verhoogde de façade met een bouwlaag en liet de spitsen van de torens afknotten. Het resultaat was een classicistisch kasteel, een van de pioniers van dit type architectuur in deze streken².

De gelijkvloerse verdieping van het gebouw was in 1767 in gebruik als prestigieuze ontvangstruimte met de grote hal, de vestibule, het salon, de bibliotheek en drie ruime *appartements* met *antichambres*, slaapkamers en kabinetten. Bij elk appartement was een kamer voor de kamerknecht (*valet de chambre*) of het kamermeisje (*femme de chambre*) ingericht.

De eerste verdieping bevatte een gemeenschappelijk salon en negen appartementen met alkoofkamers, waaronder het appartement van de hertog en het appartement van de hertogin. De slaapkamer van de kamerknecht van de hertog bevond zich bovenaan in de rechtertoren.

Het jachtpaviljoen De Notelaer rond 1900

Op de tweede verdieping waren de slaapkamer van de kleine kinderen (*chambre des princes*), de kamer van de oudste zoon (*monsieur le comte*), de kamer van de huisleeraar, de voormalige kamer van de conciërge en de kamers van de *maître d'hôtel*, de *chef de cuisine* en de *chef d'office* ondergebracht.

De beheerder Delahaye, vier bedienden, de stalmeester, de linnenmeid (de *lingère*), de twee tuinjongens en de jachtwachter sliepen op de eerste verdieping van het dienstgebouw aan de linkerkant van de oprijlaan in het park. Op de gelijkvloerse verdieping van dit gebouw waren de keuken, het *office* en de linnenkamer gesitueerd. Tegen de linkerkant van deze constructie leunde tot in 1904 een afzonderlijke conciërgewoning aan. Boven de paardenstallen sliepen de stalknechten in beddenbakken³.

Wolfgang-Guillaume d'Ursel (°1750-†1804), de oudste zoon van Charles, trad in 1790-1794 op als bouwheer van het jachtpaviljoen De Notelaer. Op 10 juni 1804 legde zijn zoon Charles-Joseph (°1777-†1860) samen met zijn moeder Flore d'Arenberg, de weduwe van Wolfgang-Guillaume, de eerste steen van een nieuwe remise aan de Wolfgang d'Urselstraat⁴.

Het kasteel bleef gedurende meer dan 350 jaar eigendom van de familie d'Ursel. Henri d'Ursel (°1900-†1974), de achtste hertog, verkocht in 1973 het kasteel met de bijgebouwen en het park aan de gemeente Hingene. De gemeente droeg het goed in 1977 over aan de Belgische Staat. Uiteindelijk werd het kasteel in 1994 aangekocht door de Provincie Antwerpen, die in oktober 1999 na een grondig vooronderzoek de restauratie startte.

DE KASTEELHEER EN HET DORP

Charles Joseph de vierde hertog d'Ursel

De familie d'Ursel verbleef alleen tijdens het zomer- en herfstseizoen in Hingene. In de winter en de lente betrok het gezin zijn vaste verblijfplaats te Brussel. De directe band tussen de hertogen en het dorpsleven te Hingene ligt voor de hand. Hun buitengoed bevond zich pal in het centrum van de gemeente, in de onmiddellijke buurt van de kerk, het kerkhof, de pastorie, het gemeentehuis, de gemeenteschool voor de jongens en de zusterschool voor de meisjes. In de parochiekerk van het dorp beschikten ze sinds eeuwen over een privé-kapel met een afzonderlijke toegang via het kasteelpark.

Tussen 1820 en 1921 bekleedden achtereenvolgens vier hertogen het burgemeestersambt van de gemeente:

Charles-Joseph d'Ursel (vanaf 1820 tot zijn overlijden in 1860), Léon d'Ursel (vanaf 1860 tot zijn dood in 1878), Joseph d'Ursel (vanaf 1878 tot zijn dood in 1903) en Robert d'Ursel (vanaf 1903 tot in 1921)⁵.

Jarenlang stortten de hertogen als erevoorzitter of erelid van de talrijke verenigingen in het dorp hun jaarlijkse bijdragen⁶. Joseph d'Ursel (°1848-†1903) bekostigde kort voor zijn dood een nieuwe vlag voor de fanfare Sint-Margarita te Wintam⁷ en zijn zoon Robert d'Ursel (°1873-†1955) betaalde de zanglessen en repetities van de zangmaatschappij Sint-Cecilia⁸. Wanneer in een van de kroostrijke gezinnen te Hingene een zevende zoon werd geboren, gaf de hertog aan de moeder een geldsom⁹.

Driemaal per jaar (op grote kermisdag, kleine kermisdag en op 15 augustus) ging in het dorp de processie uit en was jong en oud van de partij. De adellijke familie schreed plechtig achter de priester met het Heilig Sacrament¹⁰. Na de tocht door de straten trok de processie door het park van het kasteel, waar een rustaltaar was opgesteld¹¹. Het schilderij op dit altaar stelde de geboorte te Bethlehem voor. Het Jezuskind was eigenhandig geschilderd door hertogin Antonine de Mun (°1849-†1931), de echtgenote van Joseph d'Ursel. Een van de molligste zuigelingen uit het dorp poseerde voor deze voorstelling¹².

De hertogelijke familie op het einde van de 19de eeuw tijdens een van de processies plechtig geknielend voor het rustaltaar in het park

Antonine de Mun, die een verwoed schilderes was en die in 1877 voor zichzelf een heus schildersatelier in het park had laten bouwen¹³, had tot grote ergernis van haar familieleden voortdurend nood aan modellen. Niet alleen haar kinderen en kleinkinderen, maar ook het personeel, de kinderen van het personeel en de dorpingen werden voor deze taak ingeschakeld. Herhaaldelijk portretteerde ze haar zoon Robert op jeugdige leeftijd. Als thema van een van deze schilderijen koos ze de jonge Hercules, gekleed in een leeuwenvel. Robert poseerde alleen voor het hoofd. Toen zijn moeder aan het schilderen van het lichaam begon, vreesde ze dat hij kou zou vatten en verving ze hem door de zoon van de tuinier¹⁴.

OPTOCHTEN EN FEESTEN

Tot de hoogtepunten van het dorpsleven behoorden de praalstoeten ter gelegenheid van het huwelijk van de oudste zoon van de hertogelijke familie. Op 16 juni 1873 huwde Henri d'Ursel (°1839-†1875), de oudste zoon van Léon d'Ursel en zijn eerste vrouw Sophie d'Harcourt, te Parijs met de Française Isabelle de Clermont-Tonnerre (°1849-†1921). Na hun huwelijksreis door Italië en Zwitserland, kwamen de bruid en de bruidegom op 30 augustus 1873 te Hingene toe. Ze werden plechtig verwelkomd door het gemeentebestuur en reden stapvoets in een open koets door het dorp.

De familie wachtte hen op aan de poort van de parochiekerk van de Heilige Stephanus. In de kerk kregen ze de zegen van de pastoor. Daarna togen ze naar hun ereplaats op de brug voor het kasteel en aanschouwden ze de praalstoet met een vijftigtal thema's: de Welvaart, de Rechtvaardigheid, de Huwelijksgod, de Vier Seizoenen en de drie maagden die de drie gehuchten Hingene-dorp, Eikevliet en Wintam voorstelden. Boerinnen, bleeksters, vissers, mandenmakers, keukenmeiden en zelfs negerinnen met pijlen, allen zongen ze in de optocht zo goed ze konden. Als toemaat gaf de fanfare tijdens het diner een oorverdovend concert.

Toch was het huwelijksgeluk slechts van korte duur. Reeds tijdens zijn huwelijksreis vertoonde Henri d'Ursel de eerste tekenen van tuberculose en uiteindelijk stierf hij aan deze ziekte in Madeira op 9 september 1875 op 35-jarige leeftijd. Hij liet een dochter na: Caroline d'Ursel, geboren op kerstnacht 1874¹⁵.

Henri d'Ursel, de oudste zoon van hertog Léon d'Ursel, in 1875 op 35-jarige leeftijd overleden aan tuberculose

Isabelle de Clermont-Tonnerre, de jonge weduwe van Henri d'Ursel

Caroline d'Ursel, de enige dochter van Henri en Isabelle de Clermont-Tonnerre

De stoet voor het huwelijk van Robert d'Ursel en Sabine de Franqueville in 1898

Robert d'Ursel, de oudste zoon van Joseph, trouwde in de zomer van 1898 op 25-jarige leeftijd met de Franse gravin Sabine Franquet de Franqueville (°1877-†1941). Na zijn huwelijksreis toog het jonge echtpaar op 29 juni naar Hingene. Het onthaal was overweldigend. Er werd een speciaal comité voor de festiviteiten opgericht en het hele dorp nam deel aan de praalstoet voor de jonggehuwden. Tegen de versierde gevels van de huizen prijkten chronogrammen die allusie maakten op de heuglijke gebeurtenis.

Aan de brug in Eikevliet ontvingen schepen César Van Kerckhoven en de pastoor van Eikevliet het jonge paar. Een optocht met 57 groepen en praalwagens trok via Wintam en Nattenhaasdonk richting Hingene. Achteraan in de stoet reed de erekoets met het jonge echtpaar¹⁶, gevolgd door de rijtuigen van het gemeentebestuur, de pastoors, de onderpastoors, de kerkfabrieken en de besturen van de Burelen van Weldadigheid van de drie gehuchten. Iedereen die enigszins kon, nam deel: de twee schuttersgilden van Sint-Sebastiaan van Hingene en Wintam, de *Veloclub*, de duivenmaatschappij, de schippersgilde, de vrijwillige brandweer en de talrijke muziek- en zangverenigingen van Hingene-dorp, Eikevliet en Wintam.

Het verenigingsleven was tijdens deze periode hoofdzakelijk een mannenaangelegenheid. De vrouwen beeldden in de stoet historische figuren uit, zoals Jeanne d'Arc,

Een van de praalwagens van de stoet van 1898 met de mythologische figuur Pomona, de godin van de overvloed

Margaretha van Parma en juffrouw Brys, een regionale heldin uit de periode van de Boerenkrijg. Een van de vele praalwagens met mythologische thema's stelde Pomona, de godin van de overvloed, voor. Op de wagen zetelden een veertigtal meisjes in een kraakwitte jurk. Twee moeders in een witte schort die voor de wagen liepen, symboliseerden de Vruchtbaarheid¹⁷.

Hoewel het om een verstandshuwelijk ging, gearrangeerd door Antonine de Mun, de moeder van de bruidegom, namen zeven cupido's deel aan de stoet. Een van hen was Clement Thielemans (°1883), de 13-jarige zoon van de rentmeester Henri Thielemans. Jeanne Thielemans (°1887-†1988), de jongere zus van Clement, beeldde op 10-jarige leeftijd de Vrede uit.

Clement Thielemans, de 13-jarige zoon van de rentmeester Henri Thielemans, verkleed als cupido in de stoet van 1898

Jeanne Thielemans, de 10-jarige zus van Clement als personificatie van de Vrede

Hertog Joseph d'Ursel met de witte baard en de pen in de hand samen met het gemeentebestuur van Hingene in 1898

Na de optocht door het dorp poseerden de verschillende verenigingen trots voor de fotograaf¹⁸. Joseph d'Ursel vatte als burgemeester van de gemeente post samen met het toenmalige gemeentebestuur: de twee schepenen Philippe-Joseph Ceulemans en Henri-César Van Kerckhoven, de secretaris Edward Mees en de raadsleden Pierre-Jean Goossens, Charles-Louis Verstraeten, Joseph-Henri Meremans, Theodore Joos, Henri-Joseph Van Damme, Leopold Mees en C. Kegels¹⁹.

De zangmaatschappijen *Vrede* en *Vrede Best* uit Hingene en Wintam verkozen een opstelling voor de remise van het kasteel aan de Wolfgang d'Urselstraat. Joseph d'Ursel was erevoorzitter van deze verenigingen. Het voorzitterschap was in handen van Pierre-Julien Thielemans (°1825-†1902).

De zangmaatschappijen Vrede en Vrede Best uit Hingene en Wintam, een aangelegenheid voor jong en oud, maar uitsluitend voorbehouden voor het mannelijk geslacht

Op 3 maart 1923 huwde Henri d'Ursel, de enige zoon van Robert d'Ursel, met Antoinette de la Trémoille en was het opnieuw feest in het dorp. Opnieuw trok de optocht met historische en mythologische figuren door de drie gehuchten en opnieuw waren alle verenigingen present met hun standaarden en vaandels in de wind. Het feest duurde tot laat in de nacht en werd beëindigd met een fakkelstoet. Het volgende jaar, naar aanleiding van zijn eerste huwelijksverjaardag vergastte het bruidspaar de dorpingen met tal van attracties, banketten, buffetten en het traditionele vuurwerk²⁰.

De plechtige intrede op 15 maart 1923 van Henri d'Ursel en zijn bruid Antoinette de la Trémoille

MECENAAT

Het mecenaat van de hertogelijke familie in Hingene werd geïnspireerd door een diep godsdienstige overtuiging. Kort voor zijn overlijden in 1903 financierde Joseph d'Ursel een groot deel van de kosten voor de aanpassing en vergroting van de parochiekerk van de Heilige Stephanus²¹. Tegen het gotische koor, een deel van de kruisbeuk en de toren werd naar ontwerp van architect Joseph Caluwaers (°1863-†1948) een nieuwe neogotische kruiskerk aangebouwd. Deken Geboers legde op 5 december 1898 de eerste steen en vanaf 24 juni 1900 was de nieuwe kerk in gebruik. Een van de bijgebouwen van het kasteel werd tijdens de werken als noodkerk ingericht²².

Robert d'Ursel en Sabine de Franqueville betaalden in 1900 het nieuwe hoofdaltaar voor de kerk. Aan de linkerzijde van het altaar werd een gedenkplaat met de namen van de milde schenkers geplaatst: *Dit altaar werd aan de kerk van Hingene in 't jaar 1900: door den hoogedelen Heer / Robrecht Graaf en de Hoogedele Mevrouw / Sabina Gravin d'Ursel / geschonken*²³. Op 7 augustus 1906, drie jaar na het overlijden van Joseph d'Ursel, vond de inwijding van de nieuwe kerk plaats. Niemand minder dan kardinaal Mercier, een persoonlijke vriend van de hertogelijke familie, kreeg deze erezaak toebedeeld²⁴.

In 1907 werd de officiële begraafplaats van de familie d'Ursel van Hoboken naar Hingene overgebracht. Robert d'Ursel liet dat jaar tegen de buitenzijde van de koor-sluiting van de Sint-Stephanuskerk naar ontwerp van Joseph Caluwaers een eclectische funeraire kapel bouwen. Onder dit monument werd de private grafkelder voor de familie ingericht²⁵.

De Sint-Stephanuskerk te Hingene met het gotische koor, de gotische toren, het toegevoegde neogotische schip van 1898-1900 en de grafkapel van de familie d'Ursel van 1907

Het interieur van de Sint-Stephanuskerk met de neogotische beschildering van 1911

Antonine de Mun, de weduwe van Joseph d'Ursel, gaf in 1911 opdracht voor de neogotische beschildering van het interieur van de nieuwe parochiekerk. Ze vertrouwde de opdracht toe aan Max Anderley, een Duitse kunstenaar van de school van Beuron, die te Maredsous werkte. Met meer dan gewone interesse volgde de hertogin de werkzaamheden in de kerk. Elke ochtend toog ze naar de werf en koos ze met zorg de motieven en de kleuren²⁶.

Bij de voltooiing onthulde men een gedenkplaat met de namen van de overleden hertog, zijn weduwe, de schilder, de architect, de pastoor en de voorzitter van de kerkfabriek: *Onder leiding en met tussenkomst van den hoogedelen / Heer Joseph Hertog d'Ursel / in 1900 voltrokken, werd de kerk in 1911 op kosten van de hoogedele / Mevrouw Antonia de Mun, hertogin d'Ursel / door den schilder Max Enderle versierd / Bouwmeester*

*Jos. Caluwaers / Pastoor Alph. Verhaegen / Voorzitter der kerkfabriek P. Jul. Thielemans*²⁷. De neogotische decoratie van 1911 werd ondertussen overschilderd.

Sinds 1871 bevond zich in de Frans Van Haelenstraat in Hingenedorp een meisjesschool, voor een groot gedeelte gefinancierd door hertog Léon d'Ursel. In 1902 richtten de zusters van Gijzegem op deze plaats een **bewaarschool** op. Robert d'Ursel bekostigde het meubilair van deze school en betaalde in 1905 de oprichting van nieuwe klassen voor de kleuters²⁸. Herhaaldelijk waren de volgende jaren de uitgaven voor de aanpassing en de herinrichting van het klooster en de school voor rekening van de hertog²⁹.

LIEFDADIGHEID

Robert d'Ursel genoot sterke waardering voor zijn sociale en caritatieve ingesteldheid. Talrijke dorpelingen werden door hem geholpen. Hij ontving iedereen, nam persoonlijk notities en zocht intensief naar oplossingen. Jaarlijks behandelde hij een honderdtal vragen. Geen enkel verzoek achtte hij van te gering belang. Eigenhandig schreef hij naar de verschillende ministers talrijke aanbevelingsbrieven voor de meest diverse kwesties. Een van deze zaken was een smeekbede van een oude vrouw uit het dorp, die zijn tussenkomst vroeg voor haar zoon die voor dronkenschap achter de tralies was gezet en die hoopte voor de dorpskermis naar huis te mogen komen³⁰.

Hertog Robert d'Ursel en zijn echtgenote Sabine de Franqueville in het park van het kasteel

Sabine de Franqueville, de echtgenote van Robert d'Ursel, stichtte te Hingene een *Consultation infantile*, een soort *kinderheil* bestemd voor de jongste kinderen van het dorp. Samen met een dokter, die ze uit haar eigen zak betaalde, was ze elke week trouw op post voor medisch advies en controle. De dienst voor verpleegzorg bood broodnodige en gezonde weerstand tegen eeuwenoude, goed bedoelde, maar nefaste tradities. In de waan dat het de kinderen versterkte, gaven sommige moeders hun zuigelingen vanaf hun geboorte onder meer soep met bier te drinken. Volgens Hedwige d'Ursel, de oudste dochter van Sabine de Franqueville, had Fine, een oude vrouw uit het dorp, op deze manier 17 kinderen verloren.

Sabine de Franqueville met haar zoon Henri, geboren in 1900

May, de jongste dochter van Robert d'Ursel en Sabine de Franqueville, geboren in 1905

Sabine de Franqueville met haar jongste dochter May in 1919

Hedwige, de oudste dochter van Robert d'Ursel en Sabine de Franqueville, in 1922 op 20-jarige leeftijd

Ook wanneer de kinderen ouder waren, nam de hertogin hun toekomst ter harte: kandidaat-verpleegsters, klermaaksters en onderwijzeressen, allen aanbevolen door de zusters van de school. Ze begeleidde hen en zocht voor hen de juiste betrekking op de juiste plaats.

Elk jaar liet Sabine de Franqueville voor haar vertrek naar Brussel in de herfst een schrift circuleren, waarin de vrouwen uit het dorp hun vragen en verlangens mochten neerschrijven. Wie wenste een of twee dekens, een jurk of schoenen? De hertogin koos de geschenken met zorg. Ze bracht ze persoonlijk ter plaatse en voegde er een extra verrassing zoals een prent, een tafelkleed of een missaal aan toe.

Soms waren de liefdadigheidsprojecten goed bedoeld, maar eerder van korte duur. In een trieste buurt in Brussel vond de hertogin een armzalige familie, die in een krot boven een café woonde. De hertogin hielp het gezin bij hun verhuis naar Hingene. Ze vond er werk voor de echtgenoot en gaf de familie een nieuwe thuis in de buurt van het kasteel, in een van de kleine huizen tussen het park en het dorp. Alle problemen leken opgelost. De kinderen speelden in de gezonde lucht met de oude fietsen van de hertogelijke familie en, zoals alle personeel, mochten ze gratis groenten en fruit uit de groententuin en uit de boomgaard van het kasteel plukken. Enkele weken later keerde het arme gezin echter terug naar hun troosteloze bouwval in de hoofdstad. Ze misten de drukte van de grootstad en de geur van het cabaret. Het deugddoende en gezonde platteland was aan hen niet besteed³¹.

DE MAÎTRE D'HÔTEL, HET KAMERMEISJE EN DE KAMERKNECHT

Begin juni van elk jaar trok de hertog met zijn gezin naar zijn zomerresidentie op het platteland. Alleen de conciërge bleef achter in het hôtel d'Ursel in de hoofdstad. De overige personeelsleden, zoals de maître d'hôtel, de kamermeisjes, de kamerknechten, de kok, de koetsier, de stalmeester, de gouvernante, de kindermeisjes en de huisleraar vergezelden de familie naar het kasteel.

Het personeel vertrok reeds vroeg in de ochtend, zodat 's avonds bij de plechtige aankomst van de hertogelijke familie alles netjes was uitgepakt en in orde was gebracht. In keurige kledij en opgesteld in een halve cirkel werd de familie plechtig opgewacht. Steeds was het weerzien met de personeelsleden die permanent in Hingene verbleven zeer hartelijk³².

Zoals gebruikelijk was het huispersoneel zeer discreet in het kasteel aanwezig. De dienststrappen waren in de torens aan de voorzijde van het gebouw gesitueerd. De kamer van de *valet de chambre* en de kamer van de *femme de chambre* bevonden zich respectievelijk in de onmiddellijke buurt van de slaapkamers van de hertog en de hertogin. De kinderen sliepen met hun gouvernante (*nurse*), de kindermeisjes en huisleraar op de tweede verdieping.

De slaap- en werkruimte van het personeel dat verantwoordelijk was voor de keuken en het linnen, bevond zich in het dienstgebouw aan de linkerkant van de oprijlaan. In 1906 voltooidde men op dezelfde plaats de bouw van een nieuwe bediendenwoning naar ontwerp van architect Joseph Caluwaers. Voortaan waren op de gelijkvloerse verdieping de keuken, de bijkeuken, de eetkamer van het personeel en de provisiekamers gesitueerd. Op de eerste verdieping bevonden zich 18 kamers voor de bedienden.

De brug aan de westzijde van het kasteel vormde de rechtstreekse toegang voor het personeel tot de kelders van het gebouw. Via de keldertrap onder de eretrap bereikte men de eetkamer, in de onmiddellijke buurt van de trapzaal.

Charles Joseph Lefèvre

Aan het hoofd van het huispersoneel stond de maître d'hôtel of de hofmeester. Charles Joseph Lefèvre (°1806-†1869), geboren te Velaines in Henegouwen, was maître d'hôtel van Léon d'Ursel tot zijn overlijden op 30 september 1869³³.

Alexis Vandamme en Anna Roth

Zijn opvolger Alexis Vandamme (°1832-†1887), werd te Tourpes in Henegouwen als zoon van een landbouwer geboren. Hij huwde te Hingene op 11 juni 1874 met Anna Roth (°1842), geboren te Aschaffenburg in Beieren. Tot de dag van haar huwelijk was ze kamermeisje van Marie-Camille de Croix (†1910), de echtgenote van graaf Auguste d'Ursel (°1815-†1878), een jongere broer van hertog Léon d'Ursel³⁴. De twee getuigen

bij dit huwelijk waren beiden personeelsleden van Léon d'Ursel: Guillaume Theodore Delamare, de kok van de familie en Louis Kegels, de concierge (*kastelein*) van het kasteel te Hingene³⁵.

Alexis Vandamme en Anna Roth kregen zes kinderen: Georges, Maria, Albert, Emma, Elisa en Joseph, allen in Hingene geboren tussen 1875 en 1882³⁶. Jane Earl, de Engelse gouvernante van de kinderen van Robert d'Ursel, werd in 1882 uitgekozen als meter van hun jongste zoon Joseph Vandamme³⁷.

Alexis Vandamme overleed te Bergen op 10 maart 1887 op 54-jarige leeftijd³⁸. Zijn weduwe werd door Joseph d'Ursel aangesteld als *postmeesteres* in Hingene. Samen met haar kinderen bewoonde ze voortaan het postgebouw op de hoek van de lindendreef tegenover het gemeentehuis en de hoofdtoegang van het kasteel. Haar oudste zoon Georges werd tot priester gewijd en diende op 26 september 1898 in de noodkerk te Hingene-centrum zijn eerste mis op³⁹. De oudste dochter Maria Vandamme volgde haar moeder op als *postontvangeres* en huwde met de onderwijzer Charles Vermeiren⁴⁰.

Maitre d'hôtel Alexis Vandamme en zijn echtgenote Anna Roth tussen 1874 en 1887

Louis en Adeline Delier

Louis Delier was tijdens de eerste helft van de 20ste eeuw gedurende 40 jaar de trouwe *maître d'hôtel* van hertog Robert d'Ursel. Zijn echtgenote Adeline werkte 25 jaar als kamermeisje van Sabine de Franqueville en was dus verantwoordelijk voor de persoonlijke verzorging, het kleden en het kappen van de hertogin. Van alle personeelsleden lag dit echtpaar de hertog en de hertogin het nauwst aan het hart. Toen Robert d'Ursel na de Eerste Wereldoorlog noodgedwongen slechts enkele personeelsleden in dienst kon houden, ging zijn voorkeur in de eerste plaats uit naar Louis Delier en zijn vrouw Adeline⁴¹.

Louis Delier, de trouwe *maître d'hôtel* van hertog Robert d'Ursel, standvast op post in het *hôtel d'Ursel* te Brussel kort voor de afbraak van het gebouw in 1960

Egide Decock

Egide Decock, de kamerknecht van hertog Robert d'Ursel, trad op 14-jarige leeftijd in dienst van de familie. Steeds vergezelde hij de hertog tijdens zijn professionele diplomatieke reizen en zijn talrijke jachtpartijen. Als kind van het platteland was Decock een van de beste jagers. Voor de kinderen van de hertog had hij steeds enkele verrassingen in petto. Telkens bracht hij voor hen van het jaarlijkse jachttornooi in Hongarije kleine groene kikkers mee. In 1909 ontving hij zelf van tsaar Nicolaas II van Rusland als blijk van waardering een gouden horloge bezet met robijnen. Dit juweel werd jarenlang door de familie Decock gekoesterd⁴².

GOUVERNANTES, KINDERMEIDEN EN HUISLERAARS

Jane Earl

Op het einde van de 19de en het begin van de 20ste eeuw had de familie d'Ursel voor de verzorging en opvang van hun kleine kinderen Engelse gouvernantes in dienst. Jane Earl, geboren in Londen op 20 mei 1843 als dochter van een dominee, werkte gedurende 24 jaar als *nurse* van de kinderen van Joseph d'Ursel: Robert (°1873), Henriette (°1875), Pauline (°1877) en Wolfgang (°1882)⁴³. Ze overleed te Hingene op 9 maart 1901 op 57-jarige leeftijd. Haar grafsteen tegen de muur van het kerkhof vermeldde het opschrift: *Here lies the body / of / Jane Earle / who died march 9 1901 / aged 57 years / she was for 27 years nurse / to the children of / the duke and the duchess / d'Ursel / Robert Henrieth Pauline Wolfgang / and was their dear friend / and the friend of all their / family*⁴⁴.

Harriet Earl

Aan Harriet Earl (°1854), een jongere zus van Jane, was vanaf 1900 tot 1911 de zorg voor de kinderen van Robert d'Ursel toevertrouwd: Henri, geboren in 1900, Hedwige geboren in 1902 en May, de roepnaam van Marie d'Ursel, geboren in 1905. *Haha* werd door de kinderen op handen gedragen. Steeds stond ze, gekleed in een grijze schort, voor hen klaar.

Miss Gertie Clifton en mademoiselle de Bellaye

Onder fel protest en met vele tranen ruimde Harriet Earl in 1911 plaats voor de nieuwe *nurse miss Gertie Clifton*. Kort nadien werd *miss Gertie* opgevolgd door de hoogbejaarde en ouderwetse *mademoiselle de Bellaye*, capabel, maar te star en te streng en allerm minst geliefd door de kinderen. Tegelijkertijd had de familie een Hollands kindermeisje in dienst, dat aan Henri, Hedwige en May Nederlands leerde⁴⁵.

Zuster Marie-Espérance, Routhier en monsieur Lang

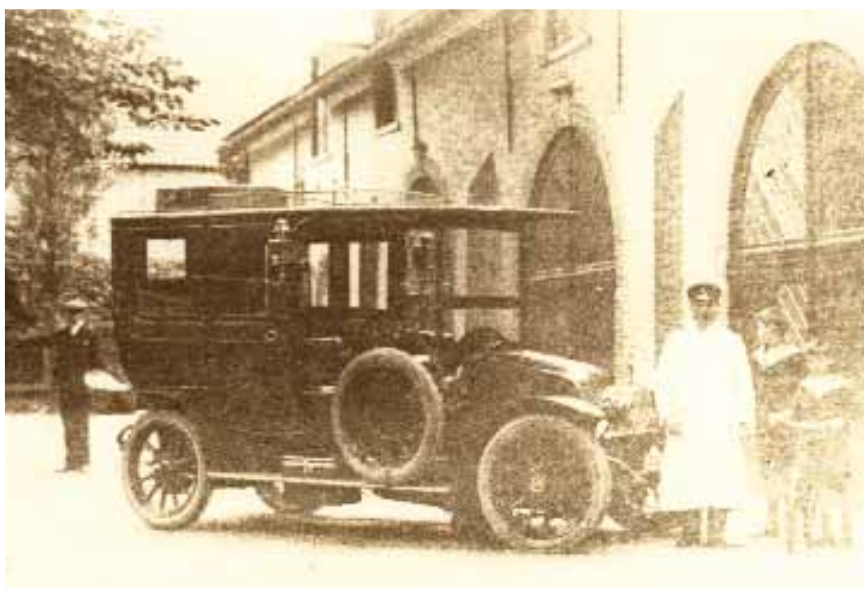
Henri kreeg op 7-jarige leeftijd onderricht van zuster Marie-Espérance. Routhier, de eerste onderwijzeres van zijn zus Hedwige, was klein, nors, ijdel en chauvinistisch. Ze hield star vast aan haar heimat Besançon en had een hekel aan het Belgische klimaat en de Belgische keuken. In 1911 startte het autoritaire bewind van de huisonderwijzer *Monsieur Lang* afkomstig uit de Elzas (*alsacien bon teint et bon accent*). Zijn strenge aanpak viel niet in de smaak. Tot grote opluchting van de kinderen werd hij al vlug naar de zontjes van oom Léo, een jongere broer van Robert d'Ursel, gestuurd⁴⁶.

DE KOETSIER EN DE STALMEESTER

Isidore Knapen

Isidore Knapen (°1869), afkomstig uit Ordingen in Limburg, werkte tot zijn dood in 1946 als koetsier en chauffeur voor Robert d'Ursel. Samen met zijn Duitse echtgenote Theresia Kirrling (°1869) en zijn enige dochter Adeline Clementine Knapen, geboren in Hingene in 1903, bewoonde hij tijdens het zomer- en herfstseizoen het koetsiershuis van het kasteel in de Wolfgang d'Urselstraat, de huidige pastorie. In het begin van de 20ste eeuw ruilde hij de paardenkoets voor de eerste automobiel van de hertog en werd hij gepromoveerd tot chauffeur. Hij sprak met liefde tegen zijn motor, zoals hij met liefde tegen zijn paarden sprak en poetste de carrosserie van de blauwe Renault met de rode wieldoppen, zoals hij de koetsen poetste.

Vooraf Hedwige d'Ursel, de oudste dochter van Robert d'Ursel, liep hoog op met haar favoriete chauffeur. Hij wist alles en kende iedereen. Geen enkele weg was hem onbekend en feilloos bracht hij hen steeds op hun plaats van bestemming. Tijdens haar puberjaren steunde hij haar in haar drang naar zelfstandigheid en bij haar huwelijk in 1929 stond hij er op dat hij en hij alleen het bruidspaar van het hôtel d'Ursel naar de Sint-Michielskathedraal mocht voeren. Hedwige stemde volhartig toe. Aan wie anders zou deze eer mogen toekomen⁴⁷?

De chauffeur en de automobiel van de hertog voor de remise van het kasteel

De chauffeur Isidore Knapen rond 1940 met Daniel-Ange en Pascal, twee zoontjes van Hedwige d'Ursel

Jules Dhartes

Voor de stalmeester Jules Dhartes koesterde Hedwige d'Ursel een sterke vriendschap. Met hem deelde ze haar passie voor paarden. Hij zorgde tijdens haar kindertijd voor haar lievelingspony Toby en leerde haar over hindernissen springen. Zodra ze de schoolboeken mocht neerleggen, spurte ze naar haar uitverkoren plek van het domein: de paardenstallen.

De stalmeester met een van de paarden van de hertog

Hedwige d'Ursel als amazone in de tuin van het kasteel

Met veelkleurig zand maakte Dhartes volgens de Gentse traditie, tot bewondering van de genodigden van de hertog, grote zandtapijten die het wapenschild van de familie voorstelden en die driemaal per jaar vernieuwd werden.

De koetsier, stalmeester, stalknechten en tuinman voor de remise van het kasteel

Dhartes stond tijdens de Eerste Wereldoorlog Robert d'Ursel bij tijdens zijn militaire dienst. Nadien moest de hertog hem noodgedwongen ontslaan. Voortaan zorgde een jongen uit het dorp voor het hooi van de paarden. De vriendschap van Jules Dhartes en de fijne keuken van zijn vrouw Cornélie behoorden definitief tot de verleden tijd⁴⁸.

DE RENTMEESTER

De rentmeester, de rechterhand van de hertog in Hingene, was verantwoordelijk voor het dagelijks beheer van de eigendommen in de streek. Achtereenvolgens werd dit ambt tijdens de 19de en 20ste eeuw bekleed door Jean Thielemans (°1790-†1857), Pierre-Julien Thielemans (°1825-†1902), Henri Thielemans (°1859-†1947) en zijn dochter Jeanne (°1887-†1988). Allen combineerden ze deze functie met de taak van griffier-penningmeester van de *Algemene Dijkage* van Bornem, Hingene en Weert.

Pierre-Julien Thielemans en zijn echtgenote Joanna Maria Maes kregen zeven kinderen: drie zonen en vier dochters, geboren tussen 1857 en 1868. De oudste zoon Henri volgde zijn vader op als rentmeester van de hertog. Ferdinand (°1861-†1937) werd geneesheer te Ekeren en Julien (°1866) werd benoemd tot notaris.

Pierre-Julien Thielemans, gemeenteontvanger en rentmeester van de hertog, kort voor zijn overlijden in 1902

Pierre-Julien Thielemans met zijn echtgenote Joanna Maria Maes, zijn kinderen, schoondochter en kleinkinderen op het einde van de 19de eeuw in de tuin van hun woning

De familie Thielemans rond 1900 in de tuin van het rentmeestershuis

Joanna Maria Maes overleed op 3 november 1898. Haar man Pierre-Julien Thielemans woonde samen met zijn jongste zoon Julien en zijn twee oudste dochters Josephine (°1863) en Mathilde (°1864) in het huis aan de rechterzijde van de rentmeesterswoning. Josephine en Julien huwden in 1901. Een jaar later overleed hun vader op 77-jarige leeftijd.

Henri Thielemans was aanvankelijk als landmeter en verzekeringsmakelaar werkzaam. Hij huwde op 21 september 1880 met Clementine Hoefnagels (°1857-†1907) en kreeg drie kinderen: Clement, Jeanne en Leon.

* De rentmeester Henri Thielemans samen met zijn echtgenote Clementine Hoefnagels en zijn drie kinderen: Clement, Jeanne en Leon

Henri Thielemans samen
met zijn dochter Jeanne

In 1939 nam Jeanne Thielemans (°1887-†1988) het ambt van haar 80-jarige vader Henri over. Zelf werd ze 101 jaar oud. Ze overleed ongehuwd en kinderloos in een verkeersongeval in 1988 en zette op deze ongelukkige manier een punt achter vier generaties rentmeesterschap⁴⁹.

De prestigieuze rentmeesterswoning tegenover de zij-ingang van het kasteel in de Edmond Vleminckxstraat werd rond 1791-1795 gebouwd in opdracht van Jan-Ferdinand Van Goethem⁵⁰. Het pand werd in 1876 door Léon d'Ursel aangekocht van de weduwe van Wolfcarius Van Goethem, vrederechter te Kortrijk⁵¹. Het bleef in het bezit van de hertogelijke familie tot in 1989, een jaar na het dodelijke ongeval van *jufvrouw Jeanne*⁵².

Clementine Hoefnagels, de echtgenote van Henri Thielemans, samen met haar oudste zoon Clement

DE CONCIERGE EN DE LINNENMEID

Guillaume Broeckmeyer

De concierge had permanent toezicht op het kasteel. Guillaume Broeckmeyer (°1832) afkomstig uit Boom bekleedde deze functie tussen 1863 en 1868 en bewoonde samen met zijn echtgenote Coleta Albertina Schuermans de conciergewoning aan de linkerzijde van de bediendenwoning⁵³. Hun vijf kinderen werden allen in Hingene geboren tussen 1860 en 1868. Op 2 oktober 1868 verhuisde het gezin Brouckmeyer naar Willebroek⁵⁴.

Louis Kegels en Catharina Empting

Louis Kegels, de opvolger van Guillaume Broeckmeyer, in Hingene geboren in 1845, was **kastelein** van het kasteel vanaf 1868 tot in 1883. Hij trouwde op 24 september 1868 met Catharina Empting, (°1835) afkomstig uit Westfalen in Duitsland, die in Hingene als kindermid van Auguste d'Ursel en Marie-Camille de Croix werkte. Na haar huwelijk met Kegels werd Catharina Empting voortaan als *linnentoezichtster* verantwoordelijk voor het onderhoud en de strijk van het linnen op het kasteel.

Alphonse Van Damme en Thérèse Schuermans

Louis Kegels werd in 1883 opgevolgd door Alphonse Van Damme, geboren in Hingene in 1845 en reeds op 13- of 14-jarige leeftijd aangesteld als *officieeknecht* van de hertog. Na zijn huwelijk in 1883 met Thérèse Schuermans (°1845) werd hij tot concierge van het kasteel gepromoveerd. Zijn echtgenote kreeg vanaf 1883 de zorg voor het linnen toevertrouwd⁵⁵.

Tot het begin van de 20ste eeuw bevond de woning van het gezin Van Damme - Schuermans zich tegen de linkerzijvleugel van het dienstgebouw aan de linkerzijde van de oprijlaan van het kasteel. De linnen- en strijkkamer (*lingerie*) en de wasserij (*blancherie*) waren op de gelijkvloerse verdieping van de linkervleugel van het dienstgebouw ondergebracht.

In 1904 verhuisden deze functies naar de voormalige vroeg-19de-eeuwse remise aan de Wolfgang d'Urselstraat. Naar ontwerp van architect Joseph Caluwaers liet Robert

d'Ursel de gelijkvloerse en eerste verdieping van de twee meest linkse traveeën van de remise als conciergewoning inrichten. Op de gelijkvloerse verdieping naast deze woning bevond zich vanaf 1904 de wasserij van het kasteel. De verdieping boven de wasserij kreeg in 1904 een nieuwe bestemming als linnen- en strijkruimte. De remise verhuisde naar het bijgebouw tegen de muur van het kerk-

De conciergewoning tot in 1904 aangebouwd tegen het dienstgebouw van het kasteel

hof. Voortaan had Alphonse Van Damme dus rechtstreeks controle op de hoofdtoegang van het domein en was het werkkerrein van zijn echtgenote opnieuw onmiddellijk naast de conciërgewoning gesitueerd.

Alphonse Van Damme werd 80 jaar oud. Kort voor zijn dood in 1925 verkondigde hij trots dat hij persoonlijk *zijn vijf hertogen* had gezien: Léon geboren in 1805, Joseph geboren in 1848, Robert geboren in 1873, Henri geboren in 1900 en Antonin die in 1925 werd geboren⁵⁶.

De huldiging van de conciërge Jef Raes in 1959 door hertog Antonin d'Ursel

Jef Raes

De enige dochter van Alphonse Van Damme en Thérèse Schuermans, Marie Van Damme (°1884-†1934), trouwde op 27 april 1910 met Jef Raes (°1887-†1962), een zoon van een mandenmakersbaas uit Hingene. Het jonge koppel ging inwonen bij de vader van de bruid, die ondertussen weduwnaar was geworden, en Jef Raes stond voortaan zijn schoonvader bij als conciërge van het kasteel⁵⁷.

Jef Raes bewoonde tot in 1962 de conciërgewoning naast de toegangspoort van het kasteel. In 1936, twee jaar na de dood van zijn eerste vrouw, hertrouwde hij met Maria Verhaeghe (°1884). Na het overlijden van zijn tweede vrouw in 1952 trok haar oudere zus, de weduwe Hélène Verhaeghe (°1880-†1962), bij hem in.

Voor zijn jarenlange dienst als conciërge van het kasteel werd Jef Raes op 14 november 1959 samen met de tuinier Camile Buyst en de boswachter Richard Landuyt door hertog Antonin d'Ursel (°1925-†1989) plechtig gehuldigd⁵⁸. Op 20 juni 1962 verhuisde Jef Raes op 74-jarige leeftijd naar het bejaardentehuis in Bornem, waar hij kort nadien overleed⁵⁹.

De boswachter Richard Landuyt (links), de tuinier Camlie Buyst (midden) en de conciërge Jef Raes (rechts) in 1959 gehuldigd op het kasteel

DE TUINIERS

Guillaume D'Hoogh

Zoals de rentmeester en de conciërge van het kasteel, verbleven de tuiniers permanent te Hingene. Guillaume D'Hoogh, geboren in Hever in 1862, trad in dienst van de hertogelijke familie tussen 1899 en 1902 en bleef gedurende 60 jaar de chef van de tuiniers van het kasteel. Uit zijn huwelijk met Anna Thines (°1869) werden tussen 1895

en 1909 zes kinderen geboren: drie jongens en drie meisjes. De twee oudste meisjes waren de trouwe speelkameraden van Hedwige en May d'Ursel, de twee dochters van hertog Robert⁶⁰. Het gezin D'Hoogh bewoonde kosteloos het huis van de hertog aan de linkerzijde van de rentmeesterswoning in de Edmond Vleminckxstraat⁶¹.

Guillaume D'Hoogh, de chef van de tuiniers, samen Camile Buyst en met Gust Jansegers, de schoonvader van Camile Buyst.

Camile Buyst

Camile Buyst (°1896), de tweede tuinier van het kasteel, bleef in dienst van de hertogelijke familie tot zijn pensioen in 1961⁶². Samen met zijn echtgenote Wiske Jansegers (°1898), zijn twee dochters, Henriette (°1919) en Lucienne (°1921) en zijn zoon Prosper (°1934) woonde hij in de Edmond Vleminckxstraat tegenover het kasteeldomein. Zijn twee dochters werkten na de Tweede Wereldoorlog occasioneel op het kasteel⁶³.

De tuinier Camile Buyst in 1945 met zijn kleindochter Yolande Beelen

Camile Buyst omringd door zijn familie in 1959 in het salon van het kasteel

Lydie Beelen, Rita en Ferdinanda Buyst en Yves en Guy Beelen, vijf kleinkinderen van de tui-
nier Camilie Buyst, met op de voorgrond Patrick Grandjean, een kleinzoon van de boswachter
Richard Landuyt, in 1959 in het salon van het kasteel

Het verplanten van de sinaasappelbomen door de tuiniers en de sterkste mannen uit het dorp

DE JACHTWACHTER

Jean-Baptiste Debroucx

De functie van jachtwachter te Hingene werd van 1861 tot 1890 bekleed door Jean Baptiste Debroucx (°1837), afkomstig uit Limal in Brabant. Debroucx verhuisde in 1861 samen met zijn echtgenote Adolphine Ginion (°1835) van Limal naar Hingene en bewoonde met zijn gezin van zeven kinderen het huis in de Wolfgang d'Urselstraat, de huidige pastorie, in de onmiddellijke buurt van de hondenhokken, de volière en de paardenstallen.

Jan Rassel

In 1890 werd Debroucx opgevolgd door Jan Baptist Rassel die samen met zijn echtgenote Maria Van Severen, zijn twee stiefzonen Alidor (°1882) en Alexander Bovyn (°1884) en zijn twee zonen Leopold (°1888) en Mauritius Rassel (°1891) aanvankelijk in het huis van zijn voorganger in de Wolfgang d'Urselstraat woonde⁶⁴. In 1902 verhuisde het gezin Rassel naar de afgelegen woning van de weduwe Florke Segers in de Kleine Hinckstraat aan de rand van het domein⁶⁵.

Het jachtwachtershuis in de Wolfgang d'Urselstraat kreeg in 1903 een nieuwe bestemming als woning van de koetsier Isidore Knapen. Tijdens dezelfde periode werd de *volière* van het huis weggebroken en werkte men aan de nieuwe remise en de paardenstal van het kasteel⁶⁶.

Isidoor, Pierre en Gaston Minnebo

In 1911 nam de nieuwe jachtwachter Isidoor Minnebo (°1874-†1944) samen met zijn echtgenote Clementine Stoffelen (°1881-†1947) en hun vijf kinderen zijn intrek in het jachtwachtershuis in de Kleine Hinckstraat. In 1914 en 1916 werden te Hingene een zesde en zevende kind geboren: Henri en Albert. Isidoor Minnebo werd achtereenvolgens opgevolgd door zijn oudste zoon Pierre Minnebo (°1900) en zijn tweede zoon Gaston (°1905)⁶⁷.

EEN VERHAAL VAN JARENLANGE VRIENDSCHAP EN TROUW

Menig inwoner van Hingene had een band met het kasteel. De hertog verpachtte verscheidene hoeven in de omgeving en herhaaldelijk deed hij voor herstellings- of onderhoudswerken beroep op een metselaar, timmerman, schrijnwerker, loodgieter of schilder uit het dorp.

De conciërge van het kasteel, de tuinman en de jachtwachters werkten in vaste dienst van de adellijke familie en verbleven permanent met hun gezin in Hingene in een van de huizen van de hertog. Telkens wierf de hertogin onmiddellijk na haar aankomst begin juni, op voorspraak van de zusters van de school, als hulp voor het vaste huizenkeukenpersoneel een aantal meisjes uit het dorp aan⁶⁸. Het wassen van het linnen gebeurde door drie oude vrouwen uit het dorp: Rose, Rose en Marie. Dezelfde vrouwen namen op zaterdag zeer vroeg in de ochtend met water en bruine zeep de mar-

Het Waalse kamermeisje Emilie Duray, gehuwd met Joseph De Jonge, de lokale loodgieter van Hingene, hun zoon Marcel en de trouwe hond Marouf

meren vloer van de grote hal onder handen⁶⁹. Voor de jaarlijkse verplaatsing van de sinaasappelbomen van de oprijlaan naar de oranjerie deed men een beroep op de bereidwillige hulp van een tiental sterke mannen uit het dorp⁷⁰.

Tijdens kermisdagen en optochten was het voor iedereen feest en verbroederde het Franstalige personeel uit Brussel met de lokale bevolking. Een concreet gevolg van van een van deze innige contacten was het huwelijk tussen Emilie Duray (°circa 1891-†circa 1975), een van de Franstalige kamermeisjes, met de lokale loodgieter Joseph De Jonge. Ze verhuisden nadien naar

Antwerpen, maar hun zoon Marcel (Mike) (°1928) keerde na zijn huwelijk terug naar Hingene. Zijn weduwe, mevrouw De Jonge - Storms woont opnieuw in de Edmond Vleminkckxstraat 69 in het ouderlijke huis van haar man in de onmiddellijke buurt van het kasteel⁷¹.

Opvallend is de zeer jeugdige leeftijd waarop de personeelsleden in dienst traden van de hertog en hun jarenlange trouw aan de familie. De chauffeur, de maître d'hôtel, de kamerknecht, het kamermeisje, de tuiniers en de conciërge, allen bleven tientallen jaren in dienst. Alleen de kokkinnen sukkelden volgens Hedwige d'Ursel door hun zwaarlijvigheid ten gevolge van de *goede boter* telkens opnieuw met hun gezondheid en moesten herhaaldelijk worden vervangen. Uiteindelijk gaf de hertogin bij nieuwe sollicitaties uit voorzorgsmaatregelen de voorkeur aan de dunsten⁷².

Het personeel en de dorpingen waren de kinderen van de hertog zeer genegen. De leden van de Sint-Sebastiaansgilde schonken hen kleine handbogen en een kleine wip, attributen in miniatuur voor de nabootsing van de traditionele schuttersfestiviteiten⁷³. De oude schrijnwerker Louis die in dienst van de hertog in een van de twee poortgebouwtjes tegenover de rentmeesterswoning werkte, maakte voor hen een levensgroot poppenhuis⁷⁴. De jachtwachters zochten voor hen de mooiste blauwzwarte pluimen van Vlaamse gaaien, die de kinderen op hun hoeden prikten⁷⁵.

Het kasteel werd in 1973 verkocht en de rechtstreeks band tussen de familie d'Ursel en het dorp werd verbroken. Na de tragische dood van *juffrouw Jeanne* in 1988 veranderde ook de statige rentmeesterswoning van eigenaar. De belangrijkste link is momenteel de grafkelder van de familie d'Ursel, trouw en eervol onderhouden door Charel van Acoleyen.

OPRECHTE DANK AAN

Jenny Bonneux
Mia Bonneux
Benny Croket
Lisette De Jonge - Storms
Urbain De Smet
Celine De Wachter
Graaf Evrard d'Ursel
De erfgenamen van Hedwige d'Ursel
Irene Kegels
Philippe Rubbens
Jetty Segers
Jan Suys
Charel van Acoleyen
Emiel Van Haegenberg
Jos Van Ranst
Luc Van Ranst
Pierre Van Reck

HERKOMST VAN DE FOTO'S

Benny Croket
Lisette De Jonge - Storms
Jan Suys
Luc Van Ranst
Pierre Van Reck

NOTEN

- 1 L. MEES, *Geschiedenis der gemeente Hingene*, (z.pl., 1894), p. 136.
- 2 J. BUNGENEERS en L. VAN LANGENDONCK, *Provinciaal domein kasteel d'Ursel te Hingene: een monument van 18de-eeuwse wooncultuur*, in *Provinciale Commissie voor Geschiedenis en Volkskunde. Jaarboek*, 1995-1996, p. 138-141.
- 3 ARAB. (Algemeen Rijksarchief Brussel), *Archief van de familie d'Ursel*, R 105: *Actes relatifs aux biens. Hingene. Inventaire, ou liste generale des meubles et effets qui sont au château de Hingene appartenants a S.A. Monseigneur Le Duc d'Ursel etc. Fait le 15e maij 1767. Diminué et augmenté le 2 et 3 d'aôut 1769, (1767 en 1769)*; ARAB., *Archief van de familie d'Ursel. Kaarten en plannen*, 136: J. CALUWAERS, bestaande toestand van het dienstgebouw voor de aanpassingswerken, (1904).
- 4 P. VAN RECK, *Het kasteel van Hingene*, (Hingene, 1991), p. 25-26.
- 5 L. MEES, *Geschiedenis der gemeente Hingene*, (z.pl., 1894), p. 150-154 en 172; B. D'URSEL, *De heren van Hingene. De families Schetz en d'Ursel*, in *De Notelaer te Hingene-Bornem 1794-1994*, (Brussel, 1994), p. 37-41.
- 6 ARAB., *Archief van de familie d'Ursel*, Rgf 119: *Comptes 1895-1902. Betalingsbewijzen van hertog Joseph d'Ursel*, (1895-1902); ARAB., *Archief van de familie d'Ursel*, R 118: *Acquits 1930-1934. Betalingsbewijzen van hertog Robert d'Ursel*, (1930-1934); H. D'URSEL, *Ombre portée*, (Genève, 1973), p. 131.
- 7 ARAB., *Archief van de familie d'Ursel*, Rgf 120: *Comptes 1903-1914. Storting aan de fanfare Sint-Margarita te Wintam door de erfgenamen van hertog Joseph d'Ursel voor de aankoop van een nieuwe vlag*, (1903).
- 8 ARAB., *Archief van de familie d'Ursel*, R 118: *Acquits 1930-1934. Betalingsbewijs van hertog Robert d'Ursel*, (1931).
- 9 ARAB., *Archief van de familie d'Ursel*, R 114: *Acquits 1891-1900. Betalingsbewijs van hertog Joseph d'Ursel*, (18 juni 1898).
- 10 P. VAN RECK, *Het kasteel van Hingene*, (Hingene, 1991), p. 63.
- 11 B. CROKET en P. VAN RECK, *Hingene viert*, (tentoonstellingscatalogus), Hingene, 1998, z.p.
- 12 H. D'URSEL, *Ombre portée*, (Genève, 1973), p. 131.
- 13 KAA. (Kadasterarchief Antwerpen), *Gemeente Hingene*, 223: *Informatie bij de mutatieschets*, (1878), nr. 116; KAA., *Gemeente Hingene*, 1878/8: *Mutatieschets*, (1878), nr. 8.
- 14 H. D'URSEL, *Ombre portée*, (Genève, 1973), p. 130-131.
- 15 M. DE DAINVILLE, *Isabelle de Clermont - Tonnerre. Comtesse Henri d'Ursel. Fondatrice des Orantes de l'Assomption 1849-1921*, Parijs, (1939), p. 69-85; P. VAN RECK, *Isabelle de Clermont-Tonnerre, gravin Henri d'Ursel, "mère Isabelle-Marii de Gethsemani, stichteres van de "Orantes de l'assomption". 1849-1921*, in *Hingense cronyken*, 1997, nr. 15, z.p.
- 16 P. VAN RECK, *Het kasteel van Hingene*, (Hingene, 1991), p. 64.
- 17 B. CROKET en P. VAN RECK, *Hingene viert*, (tentoonstellingscatalogus), Hingene, 1998, z.p.
- 18 Klein-Brabant in oude prenten, dl. 3, in *Heemkundig jaarboek*, jg. 14-15, 1979-1980, nr. 631-643. Van alle deelnemers werden foto's gemaakt, die nadien werden samengebracht in een album en onder de bevolking verspreid.

- 19 L. MEES, *Geschiedenis der gemeente Hingene*, (z.pl., 1894), p. 171; L. MEES, *Programma van de praaltrein strekkende tot plechtige inhuldiging van het grafelijk echtpaar d'Ursel - de Franqueville, ingericht ter gelegenheid van hunne huwelijksreis, op woensdag (St. Pieter) den 29 juni*, (Puurs, 1898); P. VAN RECK, *Het kasteel van Hingene*, (Hingene, 1991), p. 63; P. VAN RECK, *De praaltrein in de gemeente Hingene van 1898*, in *Hingense cronyken*, 1999, nr. 22, p. 1-4.
- 20 H. D'URSEL, *Ombre portée*, (Genève, 1973), p. 312; H. D'URSEL, *Alternances*, (Genève, 1976), p. 45; *Klein-Brabant in oude prenten*, dl. 3, in *Heemkundig jaarboek*, jg. 14-15, 1979-1980, nr. 644-645.
- 21 ARAB., *Archief van de familie d'Ursel*, Rgf 119: Comptes 1895-1902. Giften aan de werklui die aan de nieuwe kerk werkten, (1902).
- 22 B. CROKET, *De vergroting van de Sint-Stephanuskerk te Hingene (1898-1900)*, in *Hingense cronyken*, 1994, nr. 3, z.p. Joseph Caluwaers was afkomstig uit Eikevliet, maar hij was als architect hoofdzakelijk in Brussel werkzaam.
- 23 APA. (Archief Provinciebestuur Antwerpen), z.nr.: *Gemeente Hingene. Graftschriften in de St. Stephanuskerk*, z.pl., z.j., p. 42.
- 24 H. D'URSEL, *Ombre portée*, (Genève, 1973), p. 131; ARAB., *Archief van de familie d'Ursel*, Rgf 120: Comptes 1903-1914. Betaling aan de schilder Magnus voor de levering van chronogrammen voor het onthaal van kardinaal Mercier op de wijdingsdag van de kerk, (1906); B. CROKET en P. VAN RECK, *Hingene viert*, (tentoonstellingscatalogus), Hingene, 1998, z.p.
- 25 ARAB., *Archief van de familie d'Ursel. Kaarten en plannen*, 165-166: J. CALUWAERS, ontwerp voor het funeraire monument voor de familie d'Ursel te Hingene, (1903-1907); P. VAN RECK, *Het kasteel van Hingene*, (Hingene, 1991), p. 34-36.
- 26 H. D'URSEL, *Ombre portée*, (Genève, 1973), p. 135.
- 27 APA., z.nr.: *Gemeente Hingene. Graftschriften in de St. Stephanuskerk*, z.pl., z.j., p. 41.
- 28 B. CROKET en P. VAN RECK, *200 jaar onderwijs te Hingene-Wintam-Eikevliet*, Hingene, 1997, z.p.
- 29 ARAB., *Archief van de familie d'Ursel*, Rgf 120: Comptes 1903-1914. Betalingsbewijzen van giften voor het klooster en de meisjesschool, (1905, 1909-1910 en 1912).
- 30 H. D'URSEL, *Ombre portée*, (Genève, 1973) p. 341-342.
- 31 H. D'URSEL, *Ombre portée*, (Genève, 1973), p. 342-343.
- 32 H. D'URSEL, *Ombre portée*, (Genève, 1973), p. 28.
- 33 (GAB.) *Gemeentearchief Bornem, Bevolkingsregisters, 1870-1880: Hingene-dorp*. Dorpstraat 1, (1870-1880), blad 33 en 172.
- 34 A. GRAFFART, *Inventaire des archives de la famille d'Ursel*, Brussel, 1998, p. 279-280.
- 35 GAB., *Burgerlijke stand, 1874: Huwelijkscontract van Alexis Vandamme en Anna Roth, (11 juni 1874)*. In het bevolkingsregister werd Anna Roth niet als "kamenier", maar als kindermeid van Auguste d'Ursel en Marie-Camille de Croix ingeschreven. GAB., *Bevolkingsregisters, 1870-1880: Hingene-dorp*. Dorpstraat 1, (1870-1880), blad 35.

- 36 GAB., *Bevolkingsregisters*, 1870-1880: Hingene-dorp. Dorpstraat 45, (1870-1880), blad 216.
- 37 GAB., *Burgerlijke stand*, 1882: Inschrijving van de geboorte van Bernard Joseph Vandamme, de jongste zoon van Alexis Vandamme en Anna Roth, (20 oktober 1882).
- 38 Doodsprentje van Alexis Vandamme, bewaard in het privé-archief van Luc Van Ranst, een achterkleinzoon van Alexis Vandamme en Anna Roth.
- 39 De weduwe van Léon d'Ursel, Henriette d'Harcourt, schonk voor deze gelegenheid een kelk aan de kerk. APA, z.nr.: *Gemeente Hingene. Graftschriften in de St. Stephanuskerk*, z.pl., z.j., p. 42; B. CROKET en P. VAN RECK, *Hingene viert*, (tentoonstellingscatalogus), Hingene, 1998, z.p.
- 40 Mondelinge mededeling door Luc Van Ranst.
- 41 H. D'URSEL, *Ombre portée*, (Genève, 1973), p. 28, 57, 118, 151-153, 176, 182, 242 en 251; H. D'URSEL, *Ce qui résonne encore*, (Genève, 1979), p. 121.
- 42 H. D'URSEL, *Ombre portée*, (Genève, 1973), p. 42, 71, 81 en 146.
- 43 H. D'URSEL, *Ombre portée*, (Genève, 1973), p. 16.
- 44 APA, z.nr.: *Gemeente Hingene. Graftschriften in de St. Stephanuskerk*, z.pl., z.j., p. 33.
- 45 H. D'URSEL, *Ombre portée*, (Genève, 1973), p. 16, 23, 56, 64, 68, 92-94, 102-103, 114, 117 en 134.
- 46 H. D'URSEL, *Ombre portée*, (Genève, 1973), p. 59-60, 68 en 92.
- 47 H. D'URSEL, *Ombre portée*, (Genève, 1973), p. 26-27, 83, 240-241 en 377.
- 48 H. D'URSEL, *Ombre portée*, (Genève, 1973), p. 146, 220 en 251-252.
- 49 J. HERMANS, *De heerlijkheid Hingene - Wintam - Eikevliet*, (Nieuwkerken-Waas, 1988), p. 90-91.
- 50 L. MEES, *Geschiedenis der gemeente Hingene*, (z.pl., 1894), p. 172-173.
- 51 KAA., *Gemeente Hingene*, art. 1494: *Commune de Hingene. Matrice Cadastrale. Liste des propriétaires avec relevés de leurs propriétés foncières non-baties et baties*, (1862-1877).
- 52 KAA., *Gemeente Hingene*, nr. 5901: Verkoop van de rentmeesterswoning op 12 april 1889 door de kinderen van Henri d'Ursel, (1889).
- 53 P. VAN RECK, *Het kasteel van Hingene*, (Hingene, 1991), p. 44.
- 54 GAB., *Bevolkingsregisters*, 1870-1880: Hingene-dorp. Dorpstraat 1, (1870-1880), blad 36.
- 55 H. D'URSEL, *Ombre portée*, (Genève, 1973), 28, 66 en 110; GAB., *Bevolkingsregisters*, 1890-1900: Hingene-dorp. Dorpstraat 1, (1890-1900), blad 66.
- 56 H. D'URSEL, *Ombre portée*, (Genève, 1973), p. 28, 66, 110.
- 57 H. D'URSEL, *Ombre portée*, (Genève, 1973), p. 66.
- 58 J. HERMANS, *De heerlijkheid Hingene - Wintam - Eikevliet*, (Nieuwkerken-Waas, 1988), p. 67.
- 59 Marie Van Damme overleed kinderloos op 17 november 1934 op 50-jarige leeftijd. AGH. (Archief van de gemeente Hingene), *Bevolkingsregisters*, 1900-1910, Hingene-dorp. Dorpstraat 3, (1900-1910), blad 89; AGH., *Bevolkingsregisters*, 1911-1920: Hingene-dorp. Dorpstraat 3, (1911-1920), blad 91; AGH.,

- Bevolkingsregisters*, 1921-1930: Hingene-dorp. Dorpstraat 3, (1921-1930), blad 90; AGH., *Bevolkingsregisters*, 1931-1940: Hingene-dorp. Wolfgang d'Urselstraat 3, (1931-1940), blad 54; AGH., *Bevolkingsregisters*, 1948-1960: Hingene-dorp. Wolfgang d'Urselstraat 3, (1948-1960), blad 321.
- 60 H. D'URSEL, *Ombre portée*, (Genève, 1973), p. 253-254; H. D'URSEL, *Alternances*, (Genève, 1976), afb. tussen p. 88 en 89.
- 61 AGH., *Bevolkingsregisters*, 1900-1910: Hingene-dorp. Dorpstraat 50, (1900-1910), blad 55.
- 62 J. HERMANS, *De heerlijkheid Hingene - Wintam - Eikevliet*, (Nieuwkerken-Waas, 1988), p. 67.
- 63 Mondelinge mededeling door Urbain De Smet.
- 64 AGH., *Bevolkingsregisters*, 1900-1910: Hingene dorp. Dorpstraat 50, (1900-1910), blad 90. Maria Van Severen was sinds 1884 weduwe van Henri Bovyn.
- 65 ARAB., *Archief van de familie d'Ursel*, Rgf 119: Comptes 1895-1902. Diverse rekeningen van uitgevoerde werkzaamheden aan het huis van de weduwe Florke Segers, (1902); ARAB., *Archief van de familie d'Ursel*, Rgf 120: Comptes 1903-1914. Diverse rekeningen van uitgevoerde werkzaamheden aan de nieuwe woning van de jachtwachter Jan Rassel in de Kleine Hinckstraat, (1903).
- 66 ARAB., *Archief van de familie d'Ursel*, Rgf 119: Comptes 1895-1902. Diverse rekeningen van uitgevoerde werkzaamheden aan de voormalige woning van de jachtwachter Jan Rassel in de Wolfgang d'Urselstraat, (1902)); ARAB., *Archief van de familie d'Ursel*, Rgf 120: Comptes 1903-1914. Diverse rekeningen van uitgevoerde werkzaamheden aan de voormalige woning van de jachtwachter Jan Rassel in de Wolfgang d'Urselstraat, (1903).
- 67 ARAB., *Archief van de familie d'Ursel*, R 118: Acquits 1930-1934. Betalingen, (1931 en 1934).
- 68 H. D'URSEL, *Ombre portée*, (Genève, 1973), p. 254-255.
- 69 H. D'URSEL, *Ombre portée*, (Genève, 1973), p. 109.
- 70 H. D'URSEL, *Ombre portée*, (Genève, 1973), p. 41-42.
- 71 Mondelinge mededeling door mevrouw De Jonge - Storms.
- 72 H. D'URSEL, *Ombre portée*, (Genève, 1973), p. 252.
- 73 H. D'URSEL, *Ombre portée*, (Genève, 1973), p. 66.
- 74 H. D'URSEL, *Ombre portée*, (Genève, 1973), p. 72-73.
- 75 H. D'URSEL, *Ombre portée*, (Genève, 1973), p. 43.

GRAFISCHE VORMGEVING

Katty Mennens

Communicatiedienst | Grafisch bureau

Provinciebestuur Antwerpen

DRUK

Lithos, Wommelgem

